

Национален конкурс за най-добра разработка на туристическа тематика – 2021

Тема:

**БОГАТСТВАТА НА С. АРБАНАСИ – ПРЕДЛОЖЕНИЕ ЗА
ПЕШЕХОДЕН МАРШРУТ, БАЗИРАН НА КУЛТУРНО-
ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО**

ИВАН ЙОРДАНОВ ЩИРКОВ

специалност „Туризм“, ОКС „бакалавър“, редовно обучение

факултетен номер: 1806010992, III курс

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, Стопански факултет,
Катедра „Туризм“

Арбанаси е едно от най-посещаваните от туристите български села, особено през летния сезон. Със своята запазена архитектура, множество хотели и къщи за гости се превръща в една страхотна алтернатива за тези, които искат да избягат от шума на големия град. Туризмът е и сред основните поминъци на регистрираните около 300 души постоянни жители на селото.

Селището не е голямо, но за площта, на която е разположено от близо 12 кв. км, има множество недвижими културни ценности с категория „национално значение“ – църкви, стенописи, къщи и белокаменни чешми.¹ Именно тяхното съхраняване, заедно с легендите свързани с тях развива културния туризъм. Този вид или форма на туризъм е един от най-бързо развиващите се световни туристически пазари, а данните показват, че четирима от десет туристи избират дестинацията си въз основа на нейното културно наследство.² Привличането на туристи и инвеститори в селища като Арбанаси създава една непрекъсната жизненост и динамика в тях, а запазеното културно наследство спомага още и за поддържане на идентичността, развитие на културата и икономическото състояние на местното население.

Откакто хората започват да прекарват свободното си време като туристи, историческото и културното наследство силно мотивират тяхното пътуване. Дестинации като Арбанаси привличат и са интересни за повечето туристи с характерния архитектурен стил, исторически сгради, хотели, ресторанти и др. Към днешна дата повече са организираните обиколки на селището, които насочват посетителите към интересните и исторически важни части на селото. Осигурен е подходящ начин за туристите да опознаят Арбанаси с насочващи табели, поддържана инфраструктура и достъпен обществен транспорт. А в определени дни от годината фестивали и събития, в това число музикални и фолклорни прояви, са още една от основните атракции за туристи и жители.

Арбанаси и историята около неговото основаване не спират да занимават учените и до днес. Множество са изказаните хипотези свързани с възникването, историята на

¹ Актуален списък на недвижимите културни ценности с категория "национално значение" (предоставен от НИКН) към 2019 г. за област Велико Търново –

<http://mc.government.bg/page.php?p=58&s=244&sp=725&t=0&z=0>

² Манчева, А., Н. Костадинова, Д. Вараджакова. Отражение на глобалната пандемията от Covid-19 върху културния туризъм във Велико Търново, България. – В: Туризмът и глобалните кризи. Велико Търново: Ай анд Би, 2021, с. 743.

селището и етническият произход на неговите жители.³ Преди да представим пешеходния маршрут, ще спрем вниманието си на други интересни обекти и забележителности намиращи се в Арбанаси, заслужаващи внимание и свързани с културно-историческото наследство на селището.

В землището на селото има и два манастира – „Св. Николай“ и „Св. Богородица“. И двата са девически, и на двата историята около тяхното създаване ни отвежда в епохата на Второто българско царство, а в последствие споделят и обща съдба свързана с опожаряване и изграждането им наново. Първият „Св. Николай“ представлява комплекс от черква, жилищни сгради и параклис. Там се намират чудотворните икони на св. Николай и Богородица. Празникът на светата обител е на 6 декември (Никулден). В манастира се продават информационни материали и сувенири. Предлага се и настаняване. Манастирът „Св. Богородица“ не предлага подслон и храна, но за сметка на това в близост има достатъчно варианти. В храма на манастира „Св. Богородица“ е изложена чудотворната икона „Света Богородица Троеручица“, за която се смята, че е донесена през XIII в. от Атон. Светинята е релефна и обкована със сребро, като част от обкова е добавен на по-късен етап с пари на местен търговец, чието дете според преданието е било изцелено след молитва пред иконата. И двата манастира са изключително достъпни пеша и с превозно средство.

Други обекти притегателни за туристите, които посещават селището са петте църкви. Фактът, че за толкова малко село е имало действащи толкова църкви, показва различния статут, неговият икономически възход и финансовите възможности на някогашните арбанасчани. Към момента те се стопанисват от Регионалния исторически музей в гр. Велико Търново.

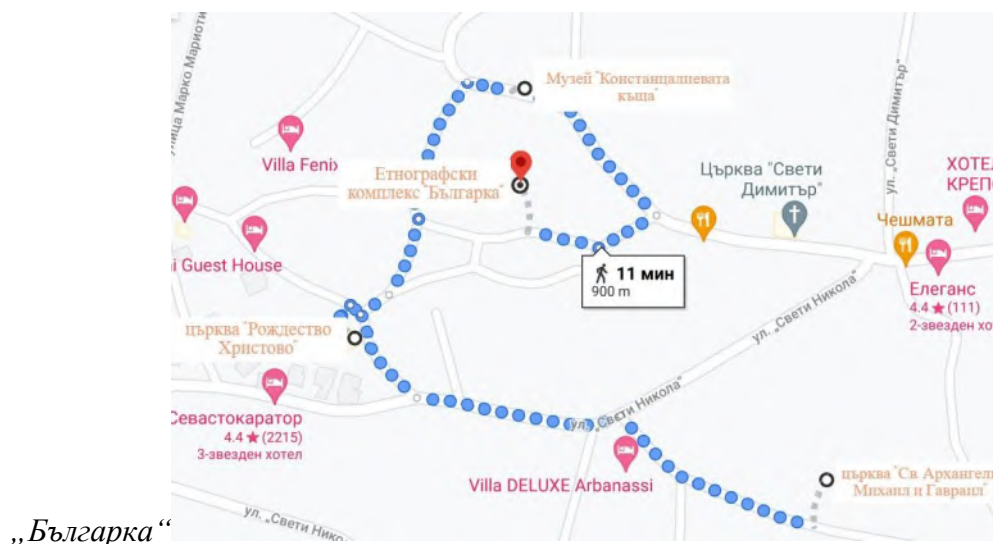
Преди да преминем към предложения маршрут, ще кажем няколко насочващи думи, за да дефинираме понятието пешеходен туристически маршрут. Пешеходният туристически маршрут е проектиран маршрут, основан на движение по определен път с туристически атракции. Глобалният опит показва, че проектирането на пешеходни маршрути за туризъм и представянето на културно-историческото наследство на туриста може да бъде една от първите стъпки за опазване и съживяване на селището. Може би ходенето е една от малкото основни дейности, които въпреки впечатляващия напредък на технологиите и производството на различни комуникационни

³ Горанчев, В. Арбанаси през османската епоха (XV – XIX в.) (История, стопанско развитие, просветно дело). – В: Епохи. Велико Търново: ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, 2017, с. 11-63.

инструменти, запазват първостепенно значение, когато говорим за туризъм. Лесно може да се намали или увеличи темпото, съобразно нуждите на самите туристи, по този начин те лесно могат да оценят и се насладят на гледка, околна среда или конкретен паметник. Следователно ходенето е най-добрият начин за взаимодействие в населените пространства.

Проектирането на пешеходен маршрут за развитие на туризъм в исторически селища може да бъде един успешен метод за възраждане и развитие на населеното място. Предложеният туристически маршрут включва няколко културно-исторически обекта и завършва с представяне на МСП⁴.

Маршрут: църква „Св. Архангели Михаил и Гавраил“ → църква „Рождество Христово“ → музей „Констанцалиева къща“ → Етнографски комплекс

„Българка“

Ил. 1 Карта на предложения пешеходен маршрут с обектите

Обектите са разположени близо един до друг, което позволява да бъдат посетени в рамките на няколко часа, като се направи една приятна разходка и туристите се насладят на красиви гледки. Включените обекти в маршрута са част от Регионален исторически музей – Велико Търново. Това са църквите „Св. архангели Михаил и Гавраил“ и „Рождество Христово“ и музей „Констанцалиева къща“.

⁴ МСП – малки и средни предприятия.

Първата църква, с която започва предложението от нас туристически пешеходен маршрут е „Св. Архангели Михаил и Гавраил“. Църквата се намира в южния край на селото, откъдето започва нашия маршрут. При влизането в двора се забелязват стените украсени с плитки аркирани ниши. Вътре има много добре запазени стенописи, които разкриват връзките с традициите на Търновската живописна школа, показващи ни сцени от Стария и Новия завет. Иконостасът в църквата е дело на резбари от Тревненската школа, горял и подновен в дясната си част през 1834 г. Църквата музей има уникална акустика и не е учудващо, че именно тук се провежда Фестивал на класическата камерна музика в Арбанаси. „Arbanassi Summer Music“ се провежда за 10-а година и е едно от най-специалните музикални събития в Източна Европа. За това допринася богатата фестивална програма, големи изпълнители на класическа музика и, разбира се, спиращата дъха обстановка на Арбанаси.

Ил. 2 Изглед към църква „Св. Архангели Михаил и Гавраил“ (снимка: Ив. Щирков)

Ил. 3 Църква „Св. Архангели Михаил и Гавраил“ (снимка: Ив. Щирков)

Втората спирка от нашият културен пешеходен маршрут е църквата „Рождество Христово“, която се намира в изключителна близост до първият обект. Един от най-посещаваните обекти на музея – с близо 3 500 туристически посещения по данни на музея за изминалата 2020 година, когато въпреки кризата с COVID-19, ограничителните мерки и затварянето на музеите на два пъти, интересът към

забележителностите в старата столица е останал траен.⁵ Трябва да отбележим, че пандемията може да бъде много невдъхновяващ период, но за популяризиране на обектите и поддържане желанието за пътуване живо сред туристите допринесоха екскурзоводите, техните идеи и онлайн съдържанието, което някои от тях започнаха да създават.⁶

Църквата „Рождество Христово“ е преизградена многократно и е преминала през няколко строителни етапа. Самата църква представлява масивно изградена каменна постройка, изпълнена с много красиви стенописи, разположени на обща площ – стени, сводове и тавани – от 2000 кв. м. Изаграфисването е станало поетапно, а персонажите в тези стенописи са хиляди. Няма да ни стигне времето, за да ги изброим всички. Просто трябва да се видят! Но като акцент в галерията се откроява най-старата сцена регистрирана на територията на България. Става въпрос за стенописът Колелото на живота или „Суетния живот в лъжовния свят“, който е вече на близо 400 години.⁷ Колелото на живота е създадено през XVII в. и като концепция представлява идеята за преходността на човешкия живот. Но това в Арбанаси е още по-сложно, тъй като в един своеобразен слънчев диск са вплетени сезоните, зодиакалните знаци и дванадесетте месеца. Говори се, че самия Захари Зограф се е вдъхновил от него, преди да създаде своя шедевър на Колело на живота в Преображенския манастир.

*Ил. 4 Църква „Рождество Христово“
(снимка: Ив. Щирков)*

*Ил. 5 Църква „Рождество Христово“
(снимка: Ив. Щирков)*

⁵ 162 963 туристи приеха музеите във Велико Търново през пандемичната 2020 г. – <https://museumvt.com/bg>

⁶ Stoyanova, Zh. Virtual Tours and Experiences during Pandemic – New Opportunities in front of Tour Guides. – In: Туризмът и глобалните кризи. Велико Търново: Ай анд Би, 2021, с. 337.

⁷ 400 г. Арбанаси пази Колелото на живота – <https://www.bgdnes.bg/Article/9656512>

Любопитно е, че в църквата „Рождество Христово“ са изобразени и персонажи, които не са свързани с християнството. Сред тях са математикът Питагор, философите Аристотел и Платон, поетът Омир, историкът Плутарх, законодателят Солон и дори пророчицата Сибил.⁸ Това се обяснява със силното влияние на идеите от хуманизма, които са завладели тогава цяла Европа.

Третият обект от нашия маршрут е един от най-забележителните и представителните паметници на жилищната архитектура в с. Арбанаси – Констанцалиевата къща. Първоначалното ѝ изграждане се отнася към края на XVII в. В следващите столетия жилищната сграда претърпява няколко преустройства, довели до вида в който я виждаме днес.

Констанцалиевата къща се намира в централната част на Арбанаси, в близост до известната Коконска чешма. Чешмата носи името на една от обитателките на „Констанцалиевата къща“ Кокона Султана. Къщата е двуетажна, построена на линията на улицата накъдето е обърната изцяло каменната ѝ фасада, без еркери на подавания. Солидни каменни зидове ограждат дворното ѝ пространство. Има висока, масивно изградена каменна порта, през която са влизали тежките кервани със стоки, закупени от собственика на дома. От северната страна на къщата има друга, по-малка еднокрила врата предназначена за пешеходци. Но цялото оформление създава впечатление за бойна кула, изключително добре укрепена.

Ил. 6 Музей „Констанцалиевата къща“, екстериор (снимка: Ив. Щирков)

Ил. 7 Музей „Констанцалиевата къща“, интериор (снимка: Ив. Щирков)

⁸ Вачев, Х., Пл. Павлов. Арбанаси и църквата „Рождество Христово“. София: Борина, 2013, с. 20.

По отношение на интериора, човек остава поразен от лукса, в който са живели нейните обитатели. Експозицията ни показва кухня за прислугата, складове за стоките, конюшня, обособени скривалища (да не забравяме в какви времена са живеели), салон, където са били посрещани гостите, спални и всекидневна стая и нещо революционно за времето си вътрешна тоалетна. Отоплението на къщата е осъществявано чрез сложна система от зидани печки, т.нар. джамали.⁹ Помещенията на жилището са украсени с бяла шукатура, съчетана с едноцветни рисунки и апликации. Дървените части в интериора са дърворезбовани. Констанцалиевата къща е великолепно свидетелство за творческите качества на майсторите, които са я изградили, високата култура и финансови възможности на стопаните ѝ.

Нашият маршрут завършва в етнографски комплекс „Българка“. Основите на комплекса са положени преди повече от 300 години, като голяма част от тях са съхранени, за да може всеки от посетителите да се докосне до истинския български дух и бит. Комплексът предлага разнообразни туристически продукти свързани с българските традиции и обичаи. Като например заквасване на прясното мляко и превръщането му в кисело, приготвяне на баницата по традиционна рецепта. Като при тези демонстрации, туристите имат възможността да се включат при желание от тяхна страна. Освен това имат и богата фолклорна програма – възстановка на сватба, музикални изпълнения от различни фолклорни области, с което съхраняват духът на миналото и се вписват много добре в общия облик на Арбанаси.

*Ил. 8 Етнографски комплекс „Българка“
(снимка Ив. Щирков)*

*Ил. 9 Инициативи, с участие на
туристи
(снимка: Д. Коева)*

⁹ Харитонов, Х., Г. Чохаджиева, С. Ръцева. Арбанаси. София: Бороина, 2003, с. 21-45.

Със своята история, запазен архитектурен облик и културни паметници, оцелели от предишни периоди Арбанаси привлича тези туристи, чиято мотивация за пътуване са именно културните ценности. Те са съхранената историческа памет и показват развитието на българската цивилизация. Тъй като съществената част от идентичността на хората се е запазила в подобни селища, съществува историческа връзка между населеното място, местните и като цяло жителите на държавата. Тази връзка е основен и важен фактор за избора на туристическа дестинация. Подобни важни исторически места са част от културно-историческото наследство на всяка държава, като всяко от тях е част от световната култура.

Използвана литература:

1. Вачев, Х., Пл. Павлов. Арбанаси и църквата „Рождество Христово“. София: Борина, 2013.
2. Горанчев, В. Арбанаси през османската епоха (XV – XIX в.) (История, стопанско развитие, просветно дело). – В: Епохи. Велико Търново: ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, 2017, с. 11-63.
3. Манчева, А., Н. Костадинова, Д. Вараджакова. Отражение на глобалната пандемията от Covid-19 върху културния туризъм във Велико Търново, България. – В: Туризмът и глобалните кризи. Велико Търново: Ай анд Би, 2021, с. 743-751.
4. Харитонов, Х., Г. Чохаджиева, С. Ръцева. Арбанаси. София: Борина, 2003.
5. Stoyanova, Zh. Virtual Tours and Experiences during Pandemic – New Opportunities in front of Tour Guides. – In: Туризмът и глобалните кризи. Велико Търново: Ай анд Би, 2021, с. 333-338.
6. Актуален списък на недвижимите културни ценности с категория "национално значение" (предоставен от НИИКН) към 2019 г. за област Велико Търново – <http://mc.government.bg/page.php?p=58&s=244&sp=725&t=0&z=0>
7. 162 963 туристи приеха музеите във Велико Търново през пандемичната 2020 г. – <https://museumvt.com/bg>
8. 400 г. Арбанаси пази Колелото на живота – <https://www.bgdnes.bg/Article/9656512>